

Niewiara, Aleksandra

Doktorat honoris causa dla Profesor Ireny Bajerowej

Etnolingwistyka 21, 328-330

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

(Минск), А. К. Байбурин (Санкти-Петербург), Е. Бартминский (Польша), О. Белова и В. Петрухин (Москва), Е. Л. Березович и К. В. Пьянкова (Санкт-Петербург), М. Белетич (Белград), Ж. Ж. Варбот (Москва), Л. Н. Виноградова (Москва), Т. В. Володина (Минск), Я. Гркович-Мейджор (Нови Сад), А. В. Гура (Москва), Н. И. Зубов (Одесса), М. Ивич (Белград), Г. И. Кабакова (Париж), А. Кречмер (Бохум–Вена), А. Лома (Белград), М. Менцей (Любляна), Н. Михайлов (Удине), Д. М. Младенова (София), О. М. Младенова (Калгари), А. Б Мороз (Москва), С. Небжеговска-Бартминьска

(Люблин), П. Пипер (Белград), П. Плас (Гент), А. А. Плотнокова (Москва), Л. Раденкович (Белград), М. Радованович (Нови Сад), И. А. Седакова (Москва), А. Л. Топорков (Москва), А. Т. Хроленко (Курск), Т. В. Цивьян (Москва), Е. И. Якушкина (Москва), И. Янышкова (Брно).

Кроме того, поздравительные статьи и подборки научных текстов, посвященных юбилею С. М. Толстой, были опубликованы в журналах «Живая старина» (2008, № 4) и «Славяноведение» (2008, № 6).

Елена Л. Березович

DOKTORAT HONORIS CAUSA DLA PROFESOR IRENY BAJEROWEJ

4 grudnia 2008 roku w Katowicach odbyła się uroczystość nadania tytułu doktora *honoris causa* Uniwersytetu Śląskiego profesor Irenie Bajerowej. Decyzję o przyznaniu Irenie Bajerowej tego tytułu senat uczelni podjął 22 stycznia 2008 roku, honorując „wybitnego badacza dziejów języka polskiego, współorganizatorkę katowickiej polonistyki, długoletniego profesora Uniwersytetu Śląskiego, doskonałego dydaktyka i wychowawcę pokoleń studentów, krzewicielkę idei miłości do języka i ziemi ojczystej jako wartości podstawowych, niezłomną patriotkę walczącą o wolność ojczyzny i prawa człowieka”. Promotorem przewodu doktorskiego był dr hab. Jacek Warchała, Dyrektor Instytutu Języka Polskiego UŚ, a recenzentami: prof. prof. Bogusław Dunaj, Krystyna Kleszczowa, Janusz Siatkowski. Laudacja, recenzje przewodu, bibliografia prac Ireny Bajerowej za lata 1955–2007 zostały opublikowane w okolicznościowej broszurze. Zamieszczono w niej też wspomnienia współpracowników i uczniów Ireny Bajerowej, kalendarium jej życia i twórczości oraz szkic polemiczny Doktorowanej: *Czy językoznawcy są potrzebni?*

W dniu poprzedzającym uroczystość w Instytucie Języka Polskiego UŚ odbyła się kon-

ferencja, podczas której Danuta Ostaszewska (UŚ), Stanisław Dubisz (UW), Stanisław Borawski (UZ) wygłosili referaty prezentujące sylwetkę naukową Ireny Bajerowej, kreśląc m.in. charakterystyczne zręby stworzonej przez nią strukturalnej metody diachronicznych badań języka. W komunikatach mówiono o zasługach Ireny Bajerowej dla szkoły, w tym o nowatorstwie *Języka ojczystego. Podręcznika gramatyki języka polskiego dla klasy VIII* (1966) – Helena Synowiec; o jej badaniach języka religijnego i pracy w Komisji Języka Religijnego – Joanna Sobczykowa; o prowadzeniu przez nią zespołu opracowującego temat *Język polski czasu II wojny światowej* – Aleksandra Niewiara.

Ponad 60 lat działalności naukowej i dydaktycznej Irena Bajerowa poświęciła pracy w Uniwersytecie Jagiellońskim (1945–1946; 1950–1955); Wyższej Szkole Pedagogicznej w Katowicach (1955–1968), Uniwersytecie Śląskim (1968–1996) i Wyższej Szkole Języków Obcych i Ekonomii w Częstochowie (1996–2002). W Uniwersytecie Śląskim stworzyła ona prężny ośrodek historycznojęzykowy jako kierownik Zakładu Historii Języka Polskiego, a przede wszystkim jako bezwzględny autorytet naukowy i moralny. Irena Bajerowa była i jest członkiem licznych towarzystw naukowych, m.in. Polskiej Akademii Umiejętności, Komitetu Słowianoznawstwa i Komitetu Językoznawstwa Polskiej Akademii Nauk, Rady Ję-

zyka Polskiego, Polskiego Towarzystwa Językoznawczego.

Irena Bajerowa jest autorką prawie 200 publikacji (w tym 10 książek), badaczką historii języka polskiego, współczesnej polszczyzny, autorką prac na temat języka technicznego i religijnego, szeroko rozumianej kultury języka. Twórczości naukowej Ireny Bajerowej polskie językoznawstwo zawdzięcza m.in. pełny opis ewolucji języka polskiego od XVIII do XX w., który przedstawiła w: monografii *Kształtowanie się systemu polskiego języka literackiego w XVIII wieku* (1964); trzytomowym dziele: *Polski język ogólny XIX wieku. Stan i ewolucja*, t. 1. *Ortografia, fonologia z fonetyką, morfonologia* (1986), t. 2. *Fleksja*. (1992), t. 3. *Składnia. Synteza* (2000) oraz w książce *Zarys historii języka polskiego 1939–2000* (2003). W tym nurcie jej dokonań wymienić należy także pracę zbiorową: *Język polski czasu II wojny światowej* (1996), której koncepcja, metodologia, opracowanie kilku rozdziałów oraz konsultacja i redakcja całości są jej autorstwa, oraz pozycje dotyczące zagadnień bardziej szczegółowych: *O zaniku samogłosek pochylonych. Pokłosie dyskusji* (1978), *Wpływ techniki na ewolucję języka polskiego* (1980).

Recenzenci przewodu doktorskiego podkreślali, że zaproponowana przez Irenę Bajerową metoda opisu dziejów języka polskiego oraz interpretacja jego ewolucji uznawane są za przełomowe w polskich badaniach historycznojęzykowych. Metoda, polegająca na zbieraniu materiału językowego z drukowanych „różnorodnych treściowo” źródeł „prozaicznych” (bez przywiązywania wagi do ich poziomu literackiego), publikowanych w różnych regionach kraju, pisanych przez autorów pochodzących z różnych regionów, „zapewnia porównywalność i reprezentatywność badanego materiału”. Wydzielanie czterech okresów badawczych pozwala na uchwycenie zmiany językowej, a w konsekwencji na wyprowadzenie wniosków na temat ewolucji języka. Recenzentka Krystyna Kleszczowa pisze: „Zachodzące w języku zmiany Autorka traktuje jako efekt działania dwóch ogólnych tendencji – do upraszczania i semantyzacji. Te wewnętrznojęzykowe siły przekształcają strukturę języka, optymalizując jego

kształt. (...) nadrzędnemu procesowi – optymalizacji, podporządkowane są tendencje mające charakter ponadczasowy, bardzo ogólny, celowościowy, będące przejawem samoregulacji języka (...). Optymalność wedle Ireny Bajerowej to nie stan, lecz proces. Język dąży do stanu optymalnego, ale stan ten jest nieosiągalny. Nieustanne przewartościowanie w języku są zatem jego immanentną cechą, wypływającą z samej istoty głównego procesu – optymalizacji”.

Promotor Jacek Warchała w laudacji przedstawił Irenę Bajerową jako „badacza wielkiego formatu, który uprawia językoznawstwo naukowe, empiryczne, jeżeli w ogóle humanistykę możemy nazwać nauką ścisłą, z szeroką antropologiczną refleksją nad językiem, prawdą i moralnością. Jest to językoznawstwo nieuciekające przed pytaniami o wartości i stawiające problematykę aksjologiczną w badaniach języka. Dlatego polem zainteresowania Profesor Bajerowej jest także wpływ ideologii na język, problemy manipulacji, wszystkie te zagrożenia, które pojawiają się na styku języka, polityki, instytucjonalizacji życia społecznego – schematyzacja języka, jego technicyzacja, ideologizacja przejawiająca się w manipulowaniu znaczeniem słowa. W tym aspekcie koniecznie trzeba też wspomnieć o pracach Pani Profesor na temat języka religijnego, ujętego przede wszystkim pod kątem zmian po II soborze watykańskim. A oto kilka znamienitych tytułów, pokazujących ten krąg zainteresowań: *Rola języka we współczesnym życiu religijnym* (1988); *Kilka problemów stylistyczno-leksykalnych współczesnego polskiego języka religijnego* (1988); *Nowe kierunki językoznawstwa a kultura języka i etyka* (1988); *Jak oduczamy się mówić i myśleć – czyli o nowomowie w PRL* (1986); *Tylko wolność tworzy kulturę* (1984)”.

O języku jako wartości Irena Bajerowa mówiła w okolicznościowym wykładzie *Język jako źródło pozytywnych emocji*. Tym razem zwróciła uwagę, że język może być też „wartością uśmiechu, pogody ducha, rozbawienia”, źródłem „radosnego zachwytu”. Reakcja odbiorcy ‘zauważam, że jest przyjemnie’ powstaje już jako skutek obserwacji pięknego pisma, obcowania z melodyjnym brzmieniem niektórych języków, ale także wtedy, gdy odpowiednie wy-

korzystanie innych środków językowych wywołuje śmiech albo satysfakcję intelektualną. Ta ostatnia nieobca jest i nam, ludziom nauki. Radość pisania, zadowolenie z mocy twórczej odnajdujemy, podobnie jak poeci, pisarze, w kreowaniu własnych teorii, „obrazów zjawisk i procesów”. „Cieszy nas to budowanie; zwłaszcza, gdy widzimy, że wznosi się na mocnych fundamentach, że jest logicznie uporządkowane i wiadać z niego szersze horyzonty.”

Dla środowiska akademickiego Uniwersytetu Śląskiego decyzja Senatu o nadaniu profesora Irene Bajerowej tytułu doktora *honoris causa* uczelni była wyrazem podziękowania za wielorakie dary, które od niej otrzymaliśmy: dary wiedzy, mądrości, odwagi, pocieszenia, także dowcipu i przykładu skromności.

Aleksandra Niewiara

NATALIA GORBANIEWSKA – DOKTOREM HONORIS CAUSA UMCS

Wybitna poetka rosyjska, dziennikarka i tłumaczka, Natalia Gorbaniewska, została 24 października 2008 roku uhonorowana najwyższą godnością akademicką – tytułem doktora *honoris causa* Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Decyzję o przyznaniu Natalii Gorbaniewskiej tego tytułu Senat uczelni podjął „w uznaniu dla Jej nacechowanej walką o prawa człowieka, głęboko humanistycznej i wrażliwej moralnie postawy życiowej, bezkompromisowej służby prawdzie, wyróżniającej się głębokim humanizmem twórczości literackiej oraz w uznaniu dla dzieła ukazywania przez Nią uniwersalnych wartości dorobku kulturowego różnych narodów, w tym również przyswajania dorobku kultury polskiej odbiorcy rosyjskiemu”.

Promotorem przewodu doktorskiego była prof. dr hab. Maria Cymborska-Leboda – Kierownik Zakładu Literatury i Kultury Rosyjskiej XX–XXI wieku (UMCS), a recenzentami: prof. Tomas Venclova (Uniwersytet Yale), prof. Georges Nivat (Uniwersytet w Genewie) oraz prof. Jerzy Pomianowski (redaktor miesięcznika „Nowaja Polska”).

Uroczystość otworzył i poprowadził rektor UMCS prof. Andrzej Dąbrowski. Prorektor UMCS prof. Ryszard Szczygieł odczytał liczne listy gratulacyjne. Laudację wygłosiła prof. Maria Cymborska-Leboda. Następnie wykład okolicznościowy wygłosiła sama Natalia Gorbaniewska. Teksty recenzji i laudacji, a także

bibliografię tomów poetyckich Natalii Gorbaniewskiej zawiera opublikowana przez wydawnictwo UMCS okolicznościowa książeczka, z której pochodzą cytowane poniżej fragmenty opinii o twórczości i działalności poetki.

Wszyscy recenzenci podkreślili wyjątkowe zasługi Natalii Gorbaniewskiej dla kultury i literatury rosyjskiej oraz europejskiej. Tomas Venclova napisał: „To wielka poetka, której wiersze na pewno pozostaną w pamięci pokoleń – nie tylko jako świadectwo swego czasu, ale i jako wspaniały przykład poetyckiego kunsztu”. Zaś prof. Georges Nivat w nawiązaniu do znanego mitu Platńskiego porównuje poetkę do cykady – „cykady z Północy, która nigdy nie przestanie śpiewać”; nazywa ją także „poetycką córką Achmatowej”. Ta swoista więź z autorką *Requiem* wyeksponowana została również w laudacji oraz w opinii prof. Venclovy, który powiada za Brodskim, że „pokusie totalitaryzmu w Rosji wśród poetów rosyjskich *srebrnego wieku* oparły się tylko dwie damy – Anna Achmatowa oraz Maryna Cwietajewa. Natalia Gorbaniewska została ich godną spadkobierczynią. Rozporządzała ich dziedzictwem, według własnego uznania, bo i miała do tego prawo”.

Prof. Jerzy Pomianowski w recenzji pod jednoznacznym tytułem – *Poetka Natalia Gorbaniewska zasługuje na tytuł naukowy*, skupił uwagę na publicystycznej działalności poetki i pisał o jej zasługach dla redakcji czasopisma „Nowaja Polska”. Podkreślił, że jako publicystka Natalia Gorbaniewska „podchodzi do swoich zadań i zamiarów z rzetelnością naukowca, obdarzonego darem artystycznego roz-